

LIETUVIŲ LIAUDIES ŽINIOS APIE ŽVAIGŽDES

Gimtosios žemės paviršiaus vardai siunčia žinias iš praeities, primena primirštus įvykius, mitus. Beveik kiekvienas kraštovaizdžio darinys - tai vietovardis ir raktas į praeities Pasaulio žinių saugyklą.

Gerai pažindami išvaikščiotas, apgyvendintas erdves, gal mokėjome nepasiklysti ir tolimame nepasiekiamame žvaigždžių skliaute? Ką bylojo virš gimtojo krašto susispietę dangaus šviesuliai proseneliams? Ar nepristigo jie žvaigždėms vardų?

Apšviesti šiuolaikinio mokslo šviesos, dabar daugiausia težinome tarptautinius žvaigždėvardžius. Retai tepakeliame galvą į dangų. Gal todėl ir senųjų astronomijos žinių vis dar neskubame sistemingai rinkti? Gerai, kad iš šios srities kai kas papuolė į nuo XVII a. sudarinėjamus lietuviškus žodynus, XIX-XX a. užrašytos tautosakos rinkinius.

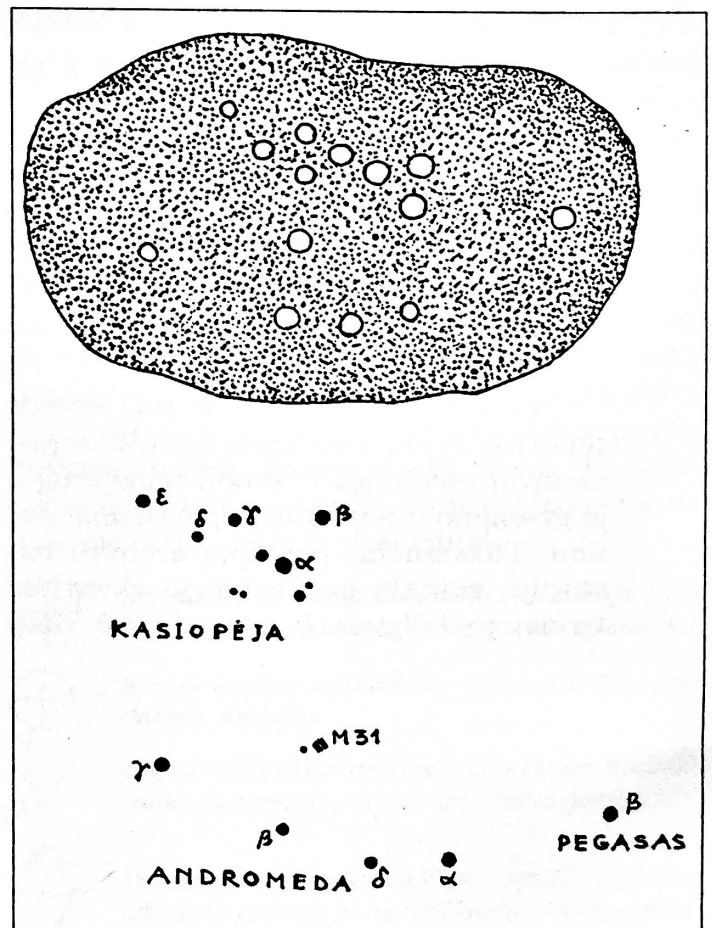
Sprendžiant iš išlikusių žinių, lietuviai kadaise galėjo įsivaizduoti, jog žvaigždės - tai kietame dangaus skliaute besančios skylutės, pro kurias į Žemę smelkiasi šviesa iš ano pasaulio. Atrodo, kad lietuviai, kaip ir kitos tautos, manė, jog virš dangaus kupolo yra kitas pasaulis, kuriame vyksta panašus gyvenimas kaip ir Žemėje. Todėl žvaigždės kartais vadinamos tenai gyvenančių žmonių langais. Lietuviškose mįslėse žvaigždės neretai lyginamos su langeliais stoge (=danguje), su rečio skylutėmis. Atrandame žvaigždžių palyginimų su marškoje (=danguje) išbarstytais trupiniais, rečiau šipuliais arba nesuskaitoma daugybe avių, kurias neišmatuojamame lauke (=danguje) gano raguotas piemuo - Mėnulis. Žmonių vaizduotėje žvaigždės - tai "dangaus akmenukai", "aniuolų akys", "aniuoliukai", "nakties akys", "vilko akys", "Saulės ir Mėnulio dukters", "Dievo žiburiukai". Jų atsiradimas taip siejamas su Dievo veikla. Apie Raseinius buvo sakoma, kad žvaigždės atsiranda, kai "Dievas eina ir bado dangų šake", arba - Dievas danguje pabėręs anglis ir kiekvienai jų davęs po vardą.

Kartais žvaigždės lyginamos su ugniniais kamuoliukais. Galvojama, kad jos esančios labai karštos ir vienai jų nukritus net visa jūra galinti išgaruoti. Panašiai kadaise žvaigždes įsivaizdavo ir senovės graikų filosofai. Pavyzdžiui, Parmenidas ir Heraklis VI a. pr.Kr. laikė jas ugnies gumulais. Šis žvaigždžių - dangaus ugnių įsivaizdavimas gali būti siejamas ir su gerai žinomų žvaigždžių kaip danguje degančių žvakių įvaizdžiu.

Nemažai Lietuvos kaimo žmonių ir dabar tiki, kad kiekvienam žmogui yra paskirta žvaigždė. Sakoma: "kiek žvaigždžių danguje, tiek ir žmonių pasaulyje". Gimstant žmogui, danguje užsižiebia jo žvaigždė. Dorų, tikinčių, turtingų, šviesių žmonių žvaigždės yra šviesios, o tamsių, netikinčių, vargšų - tamsios, vos įžiūrimos. Skaiciuoti žvaigždes, rodyti į jas pirštu draudžiama, nes jei pataikysi į savo žvaigždę, tai ji nukris ir tu pats mirsi.

Stebint meteoro kritimą buvo galvojama, kad krenta mirštančio žmogaus žvaigždė. Taip pat buvo sakoma, kad žvaigždės kritimas reiškia, jog mirusiojo žmogaus "dūšia persikelia į kitą vietą". Dažnai patikslinama, kas "krenta", "lekia", "skrenda" arba "ieško sau vietos", būtent - nekrikštyta "dūšia".

Iš visko sprendžiant, nebuvo sakoma, kad žvaigždės talpina savyje žmonių sielas arba jos yra žmonių sielų pavidalai. Atrodo, kad jos bu-

Drūkšių ežero rytiniame krante esantis akmuo su daugeliu dubenėlių ir Kasiopėjos bei Andromedos žvaigždynai.

vo įsivaizduojamos kaip žmonių angelai sargai. Žmogui esant gyvam, žvaigždė tarsi simbolizuoja ir užtikrina žmogaus sielos buvimą jo kūne, o po mirties ji nurodo, nušviečia mirusiojo vėlei kelią į jai skirtą vietą pomirtiniame pasaulyje. Vienoje 1888 m. užrašytoje pasakoje taip ir sakoma, kad žvaigždės šviesa tarnas pasitinka mirusįjį kelyje į pomirtinį pasaulį ir veda į tą vietą, kurios žmogus yra nusipelnęs.

Žvaigždynų ir atskirų žvaigždžių pavadinimus pirmiausiai aptinkame senuosiuose lietuvių kalbos žodynuose. Pirmojo lietuvių kalbos žodyno K. Sirvydo "Dictionarum trium lingvarum" trečiajame leidime (1642 m.) atrandame: *Ž w a y z d e a u š r o s*, *Ž w a u z d e w a k a r i n e* (Venera); *G r i ž u l a s* (Ursa Major); *S i e t i n a s* (Pleiades).

Nemažai žvaigždžių vardų randame XVIII-XIX a. Rytų Prūsijoje išleistuose žodynuose. Ten minimi:

Venera: *A u š r i n ė* (žvaigždė), *A u š r o s* žvaigždė, *V a k a r i n ė* (žvaigždė), *V a k a r ū* žvaigždė, *Ž v ě r i n ė*;

Didieji Grijūlo Ratai (Ursa Major): *G r y ž u l i o R a t s*, *G r y z d o R a t (a) s*, *G r i ž o r a t a s*, *G r i ž u l i o r a t a s*, *G r y z d a s*, *G r i ž u l a s*, *G r ė ž u*, *G r i ž u l y s*;

Sietynas (Pleiades): *S ė t a s*, *D a n g a u s s ė t a s*, *S e t i n a s*, *S e t i n y s*.

Šienpjoviai (Orion): *Š i e n p j u v i s*, *Š i e n p j ū v i s*, *P e t r o r a m s t i s*;

Ožiuikai (Hoedi) arba Kapela (Capella) ir Ožiuikai: *A r t o j i s s u j a u č i a i s*;

Kapela (Capella): *N e š ė j a v a l g i o*, *W a l g i o n e š ė j a*;

Kasiopėja (Cassiopeia): *J u k š t a n d i s*, *J u k s z t a n d e* arba *J o s t a n d i s*.

Lietuviškuose Rytų Prūsijos žodynuose, be Veneros, aptinkame ir kai kurių kitų planetų senų lietuviškų pavadinimų: Marsas - *Ž v ě r i n ė* *M a ž o j i*, Saturnas - *Ž v ě r i n ė* *d i d ė j i* arba *D i d ž i o j i* *ž w i ě r i n ė*. Randame ir kometos pavadinimų: *Ž v a i g ž d ė s u u o d e g a*, *u o d e g u o t a*, *D a n g a u s R y k š t ė*. P. Ruigio žodyne aptinkame ir bendrinį planetos pavadinimą - *Ž v a i g ž d ė b e g u n ė*.

1823 m. D. Poška savo žodyne, be anksčiau minėtų žvaigždynų: Didžiųjų Grijūlo Ratų (Ursa Major) - *G r i ž o r a t a s* ir Sietyno (Pleiades) - *Ž w a y z d z i u s i t a s*, nurodo dar ir Sirijus (Sirius) - *S z u n i s* *ž w a y z d i e*, taip pat vėliau niekur neminimus ryškiausių Dvynių (Gemini) žvaigždžių Kastor ir Pollux pavadinimus - *L e l u m* ir *P o l e l u m*. Šių pavadinimų prasmė neaiški. Abejotinas

ir jų autentiškumas. Pasak D. Poškos, Žemaitijoje kai kas tas žvaigždės dar vadina *D w y n a y t e y*.

1910 m. Rytų Prūsijos tautosakos rinkėjas V. Kalvaitis, be jau minėtų žvaigždžių vardų, yra užrašęs dar šiuos: Venera - *G e l e ž i n e* *ž v a i g ž d ė*; Sirijus (Syrius) - *S k a l i k s*; Mažasis šuo (Canis Minor) - *K u r t a s*; Kasiopėja (Cassiopeia) - *J o j i k ė l i s*, *J u s t a n d i s* arba *W a l g i o n e s z ė j i s*, *A b a k u k o* *ž v a i g ž d ė*; Persėjas (Perseus) - *J o k u b o l a z d a*. Taip pat minimi neidentifikuoti *P o n s* ir *B e r n a s*, *N i n n a k o* arba *N o a k o* *K a r w e l i s*, *P o w a* bei kometos pavadinimai - *D a n g a u s r y k z t e*, *S z l u o t i n e* *ž v a i g ž d ė*.

XIX-XX a. tautosakininkų ir etnografų užrašuose atrandame ir daugiau žodynuose nemintų senoviškų lietuviškų žvaigždžių vardų. Daugumą jų sunku susieti su realiomis žvaigždžių grupėmis.

1. *A r k l y s*. *K u m e l y s* - Didieji Grijūlo Ratai (Ursa Major).

2. *A r t o j a s*. *A r t o j a i*. *A r t o j a s s u j a u č i a i s* - Hiados (Hiades).

3. *P j o v ė j o s*. *G r ė b ė j o s*.

4. *S p r a g i l a s* ir *k ū l ė j a s*. *K ū l ė j a i* - Orionas (Orion).

5. *Š e i m i n i n k a s* ir *B e r n a s* - Venera ir Merkurijus arba Jupiteris ir Saturnas.

6. *A u š r i n ė* ir *T a r n a i t i s* - Venera ir Merkurijus?

7. *S ė j i k a i*, *S ė j u k a i*, *S ė j u k a s* - Berenikės garbanos (Coma Berenices)?

8. *M e r g a i t ė*. *Ž v a i g ž d ė M e r g o s* - žvaigždė, kuri eina paskui *A r t o j a* ir neša jam valgyti.

9. *T r y s s e s e l ė s v e r p ė j o s* - Oriono (Orionis) dzeta, epsilon, delta.

10. *T a v o r ĉ k a S i e t y n o* arba *M a r i ū* *ž v a i g ž d ė* - žvaigždė, kuri eina paskui Sietyną, didumo kaip Vakarinė žvaigždė.

11. *K i b e l k a* (leisgyvis arklys) - Jaučio (Taurus) galva.

12. *Š u n i o g a l v a*, *Š u v a* arba *P i e t i n ė* *ž v a i g ž d ė* - žvaigždė, pasirodanti pavasarį pietinėje dangaus pusėje, kai prasideda šunų ruja. Syrius (Syrius).

13. *D i e v o d a r ž e l i s*. *R o j a u s d a r ž e l i s*. *A l y v ū d a r ž e l i s*. *D a r ž e l i s* arba *M a r i j o s v a i n i k a s* - Šiaurės vainikas (Corona Borealis).

14. *S t a l a s* - Pegaso (Pegasi) alfa, beta, gama ir Andromedos (Andromedae) alfa.

15. P j a u t u v a s - Liūto (Leonis) alfa, eta, gama, dzeta, miu, kapa.

16. D a n g a u s s v a r s t y k l ė s - Gulbės (Cygni) alfa, beta, gama, eta, dzeta, epsilon, delta yra svarstyklės, Lyra - viena svarstyklių lėkštė, ant kurios guli svoris - Lyros alfa, Erelis (Aquila) - antra svarstyklių lėkštė, ant kurios guli svoris - Erelio alfa.

17. L i e t a u s ž v a i g ž d ė - žvaigždė, pasirodanti prieš lietų iš ten, kur kildavo lietaus debesys.

Žinomi ir su krikščioniškojo tikėjimo vaizdiniais susiję žvaigždžių pavadinimai. Kryžiaus pavidalo Gulbės žvaigždynas taip ir buvo vadinamas - K r y ž i u s. O kadangi vidurvasaryje aukštai pakildavo virš galvos ir gerai išsiskirdavo tarp ganėtinai blankių vasaros žvaigždžių, tai dar buvo vadinamas Šv. J o n o arba Šv. P e t r o k r y ž i u m i. Neliko neįamžintas tarp žvaigždžių ir Dievo motinos vardas. Kasiopėjos (Cassiopeia) žvaigždės buvo vadinamos M a r i j o s ž v a i g ž d ė m i s, Šiaurės vainikas (Corona borealis) - Šv. M a r i j o s k a r ū n a. Pegaso žvaigždynas vaizdavo B a ž n y č i a, o į eilę išsirikiavusios Andromedos, Persėjo, Vežėjo, Dvynių žvaigždės - į bažnyčią einančius maldininkus. Iš jų tarpo savo ryškumu išsiskiriantis Vežėjo alfa (Capella) buvo vadinama K u n i g u.

Trys ryškios viena šalia kitos regimos Oriono juostos žvaigždės vadintos T r i j ū k a r a l i ū ž v a i g ž d ė m i s. Dar žinomi - Šv. P e t r o r a k t a i, Šv. P e t r o v a i n i k a s, M a i ž i e š i a u s l a z d a. Tačiau kol kas dar neišku, kurios žvaigždės čia turimos omenyje.

Sprendžiant iš etnografinės medžiagos ir dabarties kaimo žmonių pasakojimų, žinios apie žvaigždes turėjo svarbią reikšmę kasdieniniame gyvenime. Pirmiausia pagal žvaigždes buvo susivokiama erdvėje ir laike. Dar atsimenama, kad dėl to dažniausiai buvo stebimi: Sietynas, Šienpjoviai ir Grižulo Ratai.

Apie Sietyną buvo sakoma, kad jis kaip laikrodis rodo laiką. Rugsėjo mėnesį, ankstyvą rytmetį, Sietynui atsidūrus pietryčiuose, keldavosi kultis. Spalyje tai darydavo Sietynui kulminuojant. Paros laiką tuomet nustatydavo taip: kai Sietynas pateka - vakaras, Sietynui esant pietryčiuose - 8-9 val. vakaro, pietuose - 2-3 val. ryto, kai Sietynas leidžiasi - 7-8 val. ryto. Buvo žinoma, jog ilgomis lapkričio naktimis Sietynas juda dangumi panašiai kaip vasarą Saulė. Tad ir nakties laiką pagal jį tuomet nuspėdavo kaip dieną pagal Saulę.

Lietuvos žemdirbiams labai reikšmingas ir laukiamas buvo Sietyno nusileidimas vakaro žarose.

Šis įvykis buvo siejamas su Šv. Jurgio diena (balandžio 23 d.) - pavasario ir žemės darbų pradžia. Kuo žemiau, Saulei nusileidus, vakaruose pasirodo Sietynas, tuo arčiau pavasaris. Sietynui įėjus į vakaro žarą, jau ardavo dirvą, ruošdavosi pavasario sėjai, todėl buvo sakoma: "*Sietynas žaroj, jautis (kumelė) vagoj*". Pastebėta, kad Sietynui prapuolus, pradėdavo kukuoti gegutė.

Liepos mėnesio pradžioje, po beveik 80 dienų, kai žvaigždynas nebuvo matomas, ryto žaroje trumpam pasirodžius Sietynui (heliakinis patekėjimas), iš jo išvaizdos galėjo būti sprendžiama apie antros vasaros pusės lietingumą. Liaudies kalendoriuje liepos 10-oji vadinama S e p t y n i ū m i e g a n č i ū b r o l i ū d i e n a. Manoma, kad jeigu tą dieną lyja, tai lis ir 7 dienas ar net 7 savaites. Kadangi kai kuriose sėkmėse apie Sietyno kilmę 7 jo žvaigždės siejamos su 7 užmišusiais broliais, tad tikėtina, jog kaip tik liepos 10-oji ir buvo laikoma Sietyno heliakinio patekėjimo diena.

Kita reikšminga, laukiama Sietyno padėtis buvo jo kulminacija prieš saulei tekant. Ji žymėjo rudeninės sėjos įpusėjimo laiką. Dar XVII a. M. Pretorijus rašė, kad Sieto buvimas tam tikroje vietoje - geras ženklas pradėti sėją. Pasak žmonių, Sietyną Dievas tam dangun įdėjo, kad visiems būtų žinoma, kada reikia pradėti sėti rugius: "*Kad Sietynas atein lig auštant į pietus - laiks rugius sėti*"; "*Sietynas pasisuka į pietus, tada reikia sėti rugius...*". Rugsėjo pabaigoje, kai Sietynas prieš rytą jau pasirodydavo pietvakariuose, kasdavo bulves.

Pirmasis Sietyno nusileidimas vakaruose, tekant Saulei (akroniktinis nusileidimas), sietas su advento pradžia, su šv. Andriejaus diena (lapkričio 30 d.). Tuo metu pagal Sietyno matomumą buvo spėjami pavasario orai. Jei Sietynas nusileisdavo prieš Adventą, tai tikėtasi ankstyvo pavasario, jei Advento metu - vėlyvo.

Žiemą pagal Sietyno ir, matyt, planetų tarpusavio padėtį buvo sprendžiama apie būsimos vasaros derlių. Sakyta: "*Jei Sietynas eina paskui šviesias žvaigždes, tai samdiniai bus brangūs...*" ir atvirkščiai. O samdiniai būdavo brangūs derlingais metais, kai ūkininkai turėdavo daug darbo.

Pagal Š i e n p j o v i u s laike orientuojamasi panašiai kaip ir pagal Sietyną. Ypač buvo patogų laiką nustatyti gruodžio mėnesio naktimis, kai Orionas teka iš karto po Saulės laidos, kulminuoja vidurnaktyje ir leidžiasi prieš švintant.

Lietuviai Š i e n p j o v i ū žvaigždynui dažniausiai priskiria 3 Oriono juostos žvaigždes. Neretai prie jų būna prijungiamos dar ir 3-6

mažiau ryškios žvaigždės iš Oriono kardo srities. Todėl dar sakoma, kad Š i e n p j o v i u s sudaro 6 arba 7 žvaigždės, savo išsidėstymu primenančios dalgį.

Gana tiksliai laikas buvo nuspėjamas ir pagal G r i ž u l o R a t ū padėtį. Dažniausiai buvo įsidėmima žvaigždžių, vadinamų “d i š l i u m i” arba “a r k l i a i s” (eta, dzeta, epsilon Ursae Majoris), padėtis pasaulio šalių atžvilgiu. Kadangi laikas pagal žvaigždes dažniausiai buvo nustatomas ilgomis lapkričio-gruodžio naktimis, tai net susidarė nuomonė, kad Grįžulo Ratai savo dišliumi visada rodo į už horizonto slypinčią Saule. Todėl iš visų šio žvaigždyno padėčių dangaus skliaute žmonės labiausiai įsiminė dvi - vakarinę, kai žvaigždynas yra žemai šiaurės vakaruose, ir rytinę, kai jis yra aukštai, arti zenito. Buvo žinoma, kad tuomet vakare Grįžulo Ratų “dišlius” yra atsikūjęs į vakarus, o ryte į rytus. Taip pat pastebėta, kad tarpinė šio žvaigždyno padėtis “dišlium” žemyn į horizontą rodo Vidurnaktį. Kulminuojantys arba arti kulminacijos esantys Grįžulo Ratai vadinami “apvirtusiais ratais”. Pavyzdžiui, sakoma: “*Jei Sietynas (Pleiades) žemai ir Grįžulo Ratai apvirte, tai tuoj bus diena*”. Rugsėjo mėnesį naktigonų metu buvo pastebėta, kad jei Grįžulo Ratai pasisukę į rytus ir nuleidę “dišlių” žemyn, tai greit auš. O vidurnaktį tuomet rodydavo žemai šiaurėn nusileidęs žvaigždynas (kaip lapkričio-gruodžio vakarais).

Kai kur Lietuvoje yra buvęs paprotys kumelei atsivedus kumeliuką pagal Grįžulo Ratų padėtį spėlioti apie jo eiklumą bei stiprumą. Apie Pandėlį (Rokiškio raj.) sakyta, kad jei Grįžulo Ratai kyla aukštyn, tai kumeliukas bus greitas, o jei leidžiasi žemyn, tei negreitas, greitai pails.

Šiuo metu pavadinimo G r i ž u l o R a t a i prasmė nėra visai aiški. Dabar šis žvaigždėvardis suvokiamas kaip kažkokio “Grįžulo” vežimas. Kas gi tas mįslingas “Grįžulas”?

Pasirodo, jog pirmajame lietuvių kalbos žodyne Didieji Grįžulo Ratai taip ir vadinami - G r i ž u l a s. Šiame ir kituose mūsų minėtuose senesiuose žodynuose tas žodis aiškinamas kaip “ratas, kuriame išjodinėjamas arklys”, t.y. maniežas. Šis faktas ir tai, jog Lietuvoje ir Gudijoje kai kur Didieji Grįžulo Ratai dar vadinami A r k l i u, leidžia manyti, kad seniau lietuviai poliarinę dangaus sritį galėjo vaizduotis kaip apskritą aptvarą, kaip maniežą, kuriame ratu laksto arklys. Tuomet Didieji Grįžulo ratai buvo vadinami A r k l i u arba Ž i r g u, o niekad nenusileidžiančių žvaigždžių ratas - G r i ž u l u, G r i ž u l o R a t u. Kadangi 7

Didžiųjų Grįžulo Ratų žvaigždės jau nuo seno buvo lyginamos ir su kinkomo transporto priemone - ratais, vežimu, tai liaudies astronomijos žinioms nykstant, palyginti abstraktaus poliarnio dangaus rato pavadinimas G r i ž u l o R a t a s buvo suplaktas su žvaigždėvardžiu R a t a i (V e ž i m a s) ir atsirado G r i ž u l o R a t a i. Panašūs žvaigždynų pavadinimų persislinkimai gerai žinomi etnoastronomijos tyrinėtojams. Beje, šiaurinę dangaus sritį kaip ratą ar apskritą aptvarą įsivaizdavo ir senovės romėnai, germanai, suomiai bei kinai.

Mūsų liaudis pastaruoju metu iš planetų težino tik Venerą. Ją, pasirodančią rytais, vadina A u š r i n e, R y t i n e, o vakarais - V a k a r i n e ž v a i g ž d e. Dažnai tebemanoma, kad tai esą dvi skirtingos žvaigždės. Pastaruoju metu įvairiuose spaudiniuose (net XII klasės astronomijos vadovėlyje) astronomų pateikiami neva lietuviški planetų pavadinimai: Vaivora, Žiezdrė, Indraja, Sėlija - tėra tik liaudies medicinos žinovės E. Šimkūnaitės kūrybinės vaizduotės pramanas. Veneros bei kitų planetų senus lietuviškus pavadinimus atrandame Rytų Prūsijos žodynuose. Juose, be Veneros, dar vadintos Ž v e r i n e, aptinkame Marsą - Ž v e r i n e m a ž o j i, Saturną - Ž v e r i n e d i d e j i arba D i d ž i o j i ž w i e r i n e. Žodynų sudarytojai nurodo, kad žmonės Venerą Žvėrine vadina dėl to, kad jai pasirodžius, laukiniai žvėrys išeina į naktinę medžioklę. Atrodo, kad planetų siejimas su dangumi klajojančiais gyvūnais turi labai senas ištakas. Pavyzdžiui, žinoma, kad jau senovės šumerai su Aušrine sieta deivę Ištar vaizdavo kaip elnio patelę. Įdomu, kad ir pirmame 1639 m. lotynų kalba Lietuvoje spausdintame astronomijos veikale “Centurica astronomica” Vilniaus astronomas A. Diblinskas užsimena, kad liaudis planetas yra laikiusi gyvūnais, išeinančiais į žvaigždėtąsias ganyklas. Venera su žvėrimis taip pat siejama Centrinėje Lenkijoje bei Čekoslovakijoje (plg. lenkų Z w e r z o n k a, z w e r n i c a ir čekų Z v i r e t n i c e). Galbūt ekliptikos juosta klajojančių planetų sąsaja su žvėrimis gali turėti kokį nors ryšį su kadaise ir lietuvių žinotais “Žvėrių rato” (Zodiako) žvaigždynais, apie kurių lietuviškus pavadinimus neaptinkame beveik jokių žinių nei mūsų tautosakoje, nei etnografinėje medžiagoje, nei istoriniuose šaltiniuose.

Lietuvoje pavasarį, prieš Saulei tekant, buvo stebimas Aušrinės aukštis virš horizonto. Jeigu ją tuomet matydavo žemai, tai tikėdavosi gerų

derlingų metų, jei aukštai - tai metai turėjo būti prasti. Sakoma, kad šalia Aušrinės pasirodo ir ne toks ryškus T a r n a i t i s. Tai galėtų būti Merkurijus. Prieš auštant, pavasarį, buvo stebima, kuris iš jų pirmas užtekės. Jeigu pirmiau užteka Tarnaitis, tai tikėdavosi gerų derlingų metų ir sakydavo, kad šeiminkui reiks eiti paskui samdinius ir brangiai mokėti, nes bus daug darbo ir bus sunku surasti laisvų darbininkų.

Aušrinė ir Vakarinė buvo laikomos Saulės dukromis, kurios patarnaudavusios Saulei. Sakydavo, kad Aušrinė Saulei ruošia pusryčius, o Vakarinė kloja jai patalą. Pasakojama, kad Aušrinė su Vakarine besiginčydamos, kuri iš jų gražesnė, susipyko, ir Dievas jas išskyręs numetė į priešingas dangaus puses.

Galaktikos plokštumos žvaigždžių sambūrio projekciją nakties danguje lietuviai nuo seno vadina P a u k š č i ū T a k u (kelias) arba G e r v i ū (Ž a s ū) K e l i u. Dar ir dabar žmonės tvirtai įsitikinę, kad šiuo keliu paukščiai rudenį skrenda į šiltuosius kraštus, o pavasarį sugrįžta atgal. Seniau buvo manoma, kad paukščiai skrenda žiemoti ne į šiltuosius kraštus, bet į D a u s a s. Praeityje buvo įsivaizduojama, kad ir mirusiųjų žmonių vėlės

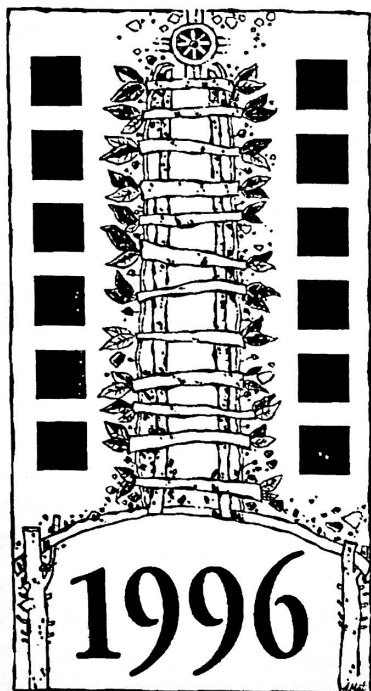
Paukščių Taku keliauja į dangų arba į rojų - Dausas.

Daug reikšmingos informacijos apie senovės lietuvių žvaigždėto dangaus pažinimą galėtų suteikti ir Lietuvoje bei visoje Europoje aptinkamų dubenuotųjų akmenų tyrinėjimas. Manoma, kad akmenys su daugeliu mažų apvalių įdubimų gali būti priešistoriniais "žvaigždėlapiais". Tokių akmenų Lietuvoje žinoma keliasdešimt. Tačiau jie mažai tyrinėti. Viename mūsų ištirtų akmenų (esančiame miške, netoli Ignalinos atominės elektrinės) atrandami gana tikslūs Kasiopėjos, Andromedos ir dalies Pegaso žvaigždynų atvaizdai. Galima spėti, kad čia tarp Kasiopėjos ir Andromedos žvaigždynų yra iškalta Andromedos galaktika M 31.

Surinktos lietuvių liaudies astronomijos žinios bei jų analizė kelia įdomių problemų. Pasiekimai šioje srityje gali būti naudingi ne tik lietuvių kalbos, mitologijos, astronomijos, istorijos, bet ir bendram indoeuropiečių dvasinės kultūros supratimui.

Jonas VAIŠKŪNAS
Etnokosmologijos centras
Kulionys

LIETUVIŲ KALENDORIUS

Vilniaus etninės veiklos centras
Kalendorių sudarė Libertas Klimka.
Dailininkas Adomas MATULIAUSKAS